

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega meseca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj V. V Ljubljani 15. decembra 1865. List 24.

Iskrica.

Kar v srcu mojem zbudil se
Ljubezni svete plamen je —
Za dom ljubezni svete žar,
Serce postalo je oltar.

Nebeška moč na njem svitli,
Ki plamen vroči mi živi;
In strastni piš, če bolj divja,
Le huje mi oživlja ga.

O plami, plami, sveti žar!
Ne vgasni v meni ti nikdar!
Trositi, da bi mogel te,
Še v bratovske zaveze vse!

Jožip Cimperman.

Kdaj in kako naj se začenjajo vaje v govorjenji in spisovanji;
kako naj se pri teh vajah primerno napreduje od pol leta
do pol leta v 4 razredih glavne šole, in kako v malih šo-
lah, kjer je eden ali več učiteljev? *)

Spisal Peter Cebin.

Otroci, ki nam jih starši izročujejo v šolo, že znajo ne-
koliko govoriti; poznajo reči, ki jih domá vidijo; vejo kako se
rabijo, kakšen začetek in konec imajo, in vejo tudi vse izraze,
ki jih domá slišijo; prinesejo tedaj precej lepo zbirko besedi
in jezikove zmožnosti, ki potem v šoli posebno nekterim zelo na-
gaja.

*) Častiti gospod M. L., ravnatelj v glavni šoli v Kranji, nam je poslal
v natis pričujoči spretni sestavek iz ondotnega učiteljskega zbora. Hvala!

Vredn.

Vendar je pa ta začetna vednost kaj pomanjkljiva in po okoliščinah oziroma na starše in okolico kaj različna. Otroci vejo naj več le tega, kar sami vjamejo na oči in na ušesa. Toliko pa družinsko življenje še ni izobraženo, da bi se ta ali uni družnik pravilno o tej in uni reči pogovarjal z otroci, ali da bi saj kaj čislal lepo besedo; tega se tudi tirjati ne more. Šola mora tukaj poprijeti in popraviti, kar najde sploh o poduku in v odgoji pomanjkljivega.

Za to naj se otroci napeljujejo že v prvem razredu, da dobé jasne zapopadke o rečeh, o njih djanji in stanji. Napeljujejo naj se, da bodo reči, ki jih obdajajo, na tanko ogledovali in za to, kar pri njih zapazijo, dobili prave izraze. Vselej mora se otroška poverhnost zaderževati in vsa njih pazljivost obračati na reč, ktera se poodituje. Da se otroci bolj zavejo reči in njih lastnosti, dobro je, da se jim postavlja še kakšna druga reč pred oči, da jo ogledujejo po enakosti in različnosti; vendar pa morajo pred prejšnjo dobro poznati. Vselej naj učitelj pazi na to, da mu otroci na vprašanja v celih stavkih glasno odgovarjajo.

Pervi razred nima slovnice, pa tudi spisja ne; ima pa široko polje, po katerem se giblje sim ter tje, kazaje in pripravljaje se za spisje. Mladina nabira si tukaj zapopadkov in izrazov, ktere bode pozneje z umom obdelovala. Slovensko-nemški „Abecednik“ je pri nas vsa učenost na začetnike, gledé na jezik in spisje, ki je pa tudi razun nekterih berilnih spisov na koncu in vpletenih pesmic — izverstno sostavljen.

V drugi razred prinesejo otroci bolj vnanjega blaga, notranja umska moč je pa pri teh otrocih še kaj slaba; sicer znajo že nekoliko pisati, vendar samostojno še ne morejo spisovati. Otroci v drugem razredu so še bolj posnemovavci — in to naj bo učitelju v tem razredu vodilo. Pogovarjaje se z učenci zapisuje naj učitelj lastnost ali djanje kake reči v popolnih stavkih na tablo. Učenci vidijo, kako se zapisuje, kako se rabijo ločnice i. t. d.; prepisujejo naj potem in ponarejajo za učiteljem. Le poverhnost pri učencih je kriva, če prezirajo ločnice in pismenk prav ne rabijo, kar pa je treba vedno odpravljati tako dolgo, dokler otroci na tanko ne izdeljujejo svojih nalog.

Primerne vaje za ta razred nahajajo se v „Slovensko-nemški gramatiki“ v tretjem oddelku. Sme pa se proti koncu

leta vplesti tudi kak pregevor, kake mične verstice, ali tudi kako prosto pismice, kar učenci znajo in zapisujejo, ker to jih zelo mika.

Otroci, ki pridejo v tretji razred, se še malo zavedo v jeziku. Vse njih slovniške vaje in vaje v spisji obsegale so gole stavke; v tretjem razredu pa se razširjajo ti goli stavki z mnogoverstnimi skloni imen s predlogom in brez predloga, z lastnostimi, z okoliščinami kraja, časa, načina, vzroka in z drugimi določivniki. Vse te vaje drugega oddelka v „Gramatiki“ spremljajo primerne vaje v spisovanji, da se otroci vadijo misliti in da vnanje blago, ki so si ga pridobili po ogledovanji in po „Gramatiki“, tudi znajo sami rabiti.

Pri takih vajah se uri um, da je kaj; vender pa so otroci še preokorni v spisovanji. Samosvojno svoje misli zapisovati, to jim še ne gre, saj množini ne. Ne morejo se še prosto gibati; nekoliko jih motijo stavki, ki jih še ne znajo vezati, nekoliko so pa še preveč navezani na to, da posnemajo, kar drugi delajo, da govoré, kar drugi govoré in da pišejo, kar drugi pišejo. Učitelj naj tedaj podpira učence še zmirom na tej strani. Zapisuje naj poodčitovaje stavke ali sostavke saj v začetku kake vaje prav na tanko. Po teh naj učenci izdeljujejo enake, ali naj jih saj prepisujejo. Tako podučevanje je tudi primerno za slabejše glavice. Kdor večkrat v mlin pride, prijema se ga polisa, če se je še tako otepa; ravno tako se otrok malo po malem uči, ako samo zglede prepisuje. Bolj razumnim otrokom je pa tudi po tem načinu njih delavnost neomejena. Vnanji uk stavi nam reči pred oči, pravilni jih pa vreduje, in iznajduje vedno nove resnice. Zamuda vnanjega uka se dá popraviti; če se pa otrok mlad vadil ni misliti, se učil ne bode tudi, kedar bo star. Iz tega je jasno, kako važna je vednost, prav podučevati.

Šola mora skrbeti za vnanji in pravilni napredek v poduku. Za prvo izbrati mora reči, ki so ali bodo otrokom potrebne in koristne; za drugo morajo se pa tako obdelovati, da se zraven ob enem tudi izobražuje duševna umska moč. To je četrtega razreda poseben namen. Tudi pravila, ki se jih sme po drugih razredih zelo ogibati, kjer se jih otroci veči del le iz glave učé — dobijo tukaj svojo veljavo, kar se tiče izpeljevanja iz posamnih primer na splošnost, ali pravila obračati na druge primere, ker to posebno uri um.

Kakor cvetica iz semena kalí, poganja bilko, jo razvija in

dozreva, ravno tako rastejo počasi in počasi duševne moči pri človeku — in mi tega ne vidimo, kedaj in kako. Dosti vnanejnega blaga, dosti vaj v gramatiki, dosti berilnih spisov in njih razlaganja, tudi nekoliko iz številjenja po treh razredih — vse to je grelo glavice, da se je počasi zbujal in vterjal um. Otroci v četrtem razredu so odrastli prvi mladosti; čas je tedaj, da jih vadimo samosvojno misliti. Poduk v spisji v pravem pomenu začenja se tedaj še le v četrtem razredu. Vse dosedanje pisne vaje so bile bolj ali manj pisne, pravopisne in slovniške, tedaj kolikor toliko pripravljanje za pravo spisje.

Pred vsem morajo učenci vediti, kaj je, kaj ni — kaj more, in kaj ne more biti. Njih um mora biti toliko razsvitljen, da morejo samosvojno razsojevati — in to je delavnost duševne moči, brez ktere ni umnega sestavka.

Po mojih mislih prilikal bi se sledeči red oziroma na vaje v spisji v četrtem razredu:

a. Naštevati reči, ki spadajo v splošni zapopadek; n. pr.: živali: jelen, zajec, volk, lesica, serna, mravlja; muha, ovca, konj i. t. d. Domače živali: ovca, konj. i. t. d. Gojzadne živali: jelen, zajec, volk, lesica, serna. Vjedne živali: volk, lesica. Lovske živali: jelen, zajec, serna. Merčesi: mravlja, muha. — Učenci pa naj se tudi vadijo zapisovati, kaj more kaka reč biti in kaj ne; n. pr.: lesica je žival; vsaka žival pa ni lesica.

b. Popisati kako reč po njenih delih in lastnostih (Merkmale).

c. Najditi in zapisati enakosti in različnosti dveh ali več reči.

d. Razločivno popisati kako reč; n. pr.: Klet je spodnji podzemeljski del hiše, odločen, da se notri hrani vino, zelje, krompir i. t. d.

e. Najditi in zapisati zapopadkom nasprotne zapopadke; n. pr.: življenje, smert.

f. Razlagati v pomenu podobne reči; n. pr.: kruh, hleb, kos.

g. Poiskati v stavku dvoumnost in popraviti njegovo nerazumnost.

h. Uganiti in razložiti kako zastavico.

i. Razlagati pogovore.

Vse te vaje razširjale bi se celega pol leta. Popisi zgo-

deb in druge opravilne pisma spadale bi v drugo polletje; učenci pa naj bi se toliko bolj vadili misliti in prevdarjati, kar je pri spisji zelo važno. Vsaki učitelj je že skusil in vé, da si, otrok ali odrasčen človek, vnanjo obliko kakega pisma kaj kmali v glavo vtisne. Vse druga nadloga je pa notranja oblika t. j. misli in izraze vpodobovati in verstiti; to se pa potem ne dá popraviti, ako se otroci niso popred dostojno vadili. Znabiti bi se nam potem tudi ne očitalo, da morajo v zgornjih razredih učence v prostih stavkih vaditi, ako bi se mi pri prvih vajah v spisji kaj bolj mudili. Dasiravno take očitanja ne zadevajo vselej šole, ne učitelja — vendar je tudi velikrat poverhnost kriva pomanjklivega poduka in nevednosti učencev.

Po šolah na kmetih ni mogoče, da bi učitelj tako obširno in tako na tanko podučeval, ker v takih šolah čas ne pripušča tolikanj pravičnega odgojevanja, pa ga tudi takim treba ni, ki ne stopajo v višje šole. Dosti je, da si naberejo ved, ki jih bodo potrebovali, in da se jih učijo prav rabiti; za drugo jih bode učila skušnja vsakdanjega življenja. Vse modrovanje v takih šolah bi bilo brez koristi. Poduk je tedaj tu bolj vnanji, dasiravno naj se gleda tudi tukaj na okoliščine kraja in časa, da se zbuja umska zavest.

Odbira naj si tedaj učitelj vaje v predpisani šolski knjižici, ali si naj pa poišče drugej primernih za svoje učence, posebno, ako so nekteri že odrasli posamnim razredom. Kopita narediti, da bi bile za vsako nogo prav, skoraj ni mogoče; ravno tako bi bilo prederzno, pravila vstanoviti, koliko in kako naj se podučuje v tem nauku v malih šolah. Vsak učitelj naj prevdari gledé na okoliščine, kaj in kako se dá po pameti dognati pri svojih učencih.

Pri vsakem podučevanju se človek nekoliko uči, če drugega ne, saj, kako se sme, in kako se ne sme podučevati.

Povem naj, kako sem jaz ravnal pri spisovanju v takih šolah! Imel sem navadno tri razrede pred seboj. Kazavni poduk v prvem razredu in spisovanje z večjimi učenci; učil sem ob enem — ali prav za prav — kar sem bil odbral za spisje večjih učencev, bilo je to tudi kazavni uk za male. Naloga za vse učence primerna je bila navadno na tablo spisana, ko se je šola začejala. Tedaj se je naloga perve pol ure ustmeno reševala, in mali učenci so marljivo odgovarjali, kar so vedili, sicer je povedal kaki večji nčenec, ali sem jim pa sam razjas-

noval, kar jim je bilo neznano. Pri vseh stopnjah najdil sem dosti prilike, malim in večjim razjasnovati kako reč in buditi jim v srcih dobre čutila. Posebno mikavne so bile basni in druge povesti, pesniško obdelane. Naj manjši učenci so se jih včasih, posnemovaje večje, od besede do besede zapomnili in z veseljem govorili. Nauki, ki so se naslanjali na take predočbe, so bili bolj mikavni, in ostajali so jim tudi bolj v spominu, kakor ko bi jih jim bil pokladal suhe; pri tem se je pa tudi obdeloval jezik, in se je s tem nekaj časa prihranilo. Koliko se dá pri pisemih opravičnih in drugih govoriti o prijaznosti in poštenji! To pa pride za vse prav, in meni se zdi to tukaj bolj prilično, kot kje drugje, ker otroci tukaj djavno lahko pokažejo, kaj so si zapomnili. — Po tem so večji učenci zapisovali po ustnem vodilu, in sicer večji bolj obširno, manjši bolj posamno; ali pa so manjši prepisovali pesmi, basni i. t. d., da bi se jih domá iz glave naučili, in večji so to v prosto besedo ali na nemško prevajali, med tem, ko so se začetniki učili brati ali kaj družega.

Navadno imajo šole, kjer en sam učitelj podučuje, gledé na mladinsko izurnost dva oddelka; vendar pa mora učitelj poskerbeti, da otroci, ki so dalje v drugem oddelku in tedaj več umejo, dobijo tudi kaj novega in kaj več opravičiti, sicer bi njih delavnost zaspala, in bi zgubili veselje do šole. Ravno tako pa mora učitelj skrbeti, da se nauki o pravem času spreminjajo, in se otroci nobenega ne prenajejo. To pa ni tako lahko, kjer en sam učitelj več razredov ob enem podučuje. Marsikaj je treba vplesti, kar se ne nahaja v šolskih knjigah, pa tudi marsikaj drugače vrediti, kakor imajo v glavnih šolah.

Še manj obširno se pa morejo vaje v nedeljski šoli verstiti. Tako pičlo število ur in druge okoliščine res ne pripuščajo tukaj nikakoršnega posebnega reda v spisji. Zapisoval sem svojim nedeljskim učencem prvo polletje bolj splošne vprašanja, n. pr.: Kakšna dobrota je zemlji solnce? — Kaj vse si išče človek iz zemlje in iz vode za živež? — Iz česa si ljudje napravljajo obleko? iz česa si narejajo narodi stanovanja? — kaj vse rabijo ljudje za svečavo? — Kakšno moč ima voda, kakšno pa ogenj in kako ju obračamo v svoj prid? — Kaj nam je znano od naših prededov? — kako bi se primerjalo zahajoče solnce umirajoči materi? — Kako je podobno naše življenje popotovanju? i. t. d.

Take vprašanja odgovarjali so nedeljci najpred ustmeno; treba pa je bilo marsikaj pomanjkljivega popraviti in marsikaj novega povedati, kar je bilo za nje zelo mikavno. Pogovori o vsakem posamnim takim vprašanji raztegnili so se tako, da so potem učenci celo uro imeli opraviti, preden so ga pismeno bolj ali manj obširno odgovarjali. Bilo mi je mogoče po tem načinu tudi v nedeljski šoli dva oddelka ob enem podučevati.

Drugo polletje kazal sem nedeljcem vsake baže pisma, kakor v četrtem razredu, le bolj za navadno življenje.

Tako vpeljeval sem mladenčce in deklice v pozneje življenje. Blagor mu, kdor vse prav umé, in ravna po pameti!

Podlaga vsega uka je kazavni poduk. S poznavanjem reči širi se razvid človekov, in z njim raste zmožnost jezikova; z ravno tem uri se um in pamet.

Ker je pa vse človekovo prizadevanje brez blagoslova od zgoraj prazno in brez vspeha, navdaja naj tudi ta nauk kersanski duh. Kedar otrok ogleduje reči, ozira naj se na stvarnika, ki jih je vstvaril človeku v prid, in jih tako modro ohranjuje; človek naj se varuje, da ne zaničuje božjih stvari, temveč obrača naj jih po pameti v svoj prid; človek naj spoznava veliko svojo prednost pred vsemi drugimi stvarmi; on naj se ne zmišljuje, kako bi svojemu bližnjemu delal nadlego in nepokoj, ampak obrača naj svoj um in svojo pamet v čast in slavo, Njemu, ki ga je tako lepo olepšal.

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XLIX.

U. Poljaki, njihovi sosedje! To je soseska, da se smili Bogu! Ne vém, kateri delajo z besom in kateri z desom; to pa vém, da slovanska vzajemnost, ktere se nekteri tolikanj bojé, že tukaj v šibre gré!

T. Smešno pa resno je, da je nekdo razlagal ime Rus iz lat. „rus ruris“, in tedaj bi pomenilo to, kar pomeni ime Poljec, Poljak, Poljanec, Poljanin, ali tudi Lech, Leh, pod katerim se i Poljaci razumevajo, in Miklosič ima pri obeh (Poljak' in Lëh') lat. polonus!